

УДК 94(477):378.4(477–25) КНУ]«1945/1955»

Дороніна Н. В.,

кандидат історичних наук, асистент кафедри іноземних мов математичних факультетів, Інститут філології КНУ ім. Т. Г. Шевченка (Україна, Київ), amalpheia@gmail.com

Повоєнні роки на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1945–1955 рр.)*Розглянуто діяльність філологічного факультету КДУ імені Тараса Шевченка упродовж перших десяти років після Другої світової війни (1945–1955 рр.). Висвітлена організаційна, навчально-методична та кадрова робота факультету.**Ключові слова: філологічний факультет, Київський університет, повоєнні роки, філологічна освіта.*

Українська наука сьогодні все більше звертається до історії освіти та культури середини ХХ ст. Якщо деякі аспекти недавнього минулого уже розроблені та висвітлені, то період 40–х–50–х рр. ХХ ст. роботи філологічного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка усе ще недостатньо описаний. У багатьох ювілейних виданнях, присвячених історії університету, питання роботи філологічного факультету у повоєнні роки розглянуто побічно [1; 2; 3; 4; 5; 6], найгрунтовнішою серед робіт радянського періоду є історія Київського університету О. З. Жмудського [7], деяку інформацію про діяльність кафедр філологічного факультету можна знайти у ювілейному виданні вісника університету, присвяченому 50–річчю Великої Жовтневої революції [8]. Втім, попри наявність ряду публікацій, присвячених історії філологічного факультету, як окремого підрозділу, існує нагальна потреба подальшої комплексної розробки даного дослідного напрямку в його різнобічних аспектах.

Актуальність роботи полягає у виокремленні непростого десятиліття в історії університету, пов'язаного з повоєнним лихоліттям, необхідністю відбудовувати філологічний факультет майже з нуля, а з іншого боку цей час характеризувався сталінськими репресіями та чистками серед української інтелігенції, що потребує поглибленого вивчення та переосмислення.

На початку військових дій 1941 р. Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка був евакуйований до казахського міста Кзил-Орда, де разом із Харківським державним університетом був створений Об'єднаний український державний університет. У 1943 р. Київський університет повернувся у м. Київ і поновив свою діяльність у складі 8 факультетів разом із філологічним. До складу філологічного факультету на той час входило всього 4 кафедри: 1) кафедра українського мовознавства, 2) кафедра історії української літератури, 3) кафедра російського та слов'янського мовознавства, 4) кафедра історії російської літератури [9].

У повоєнні роки перед керівництвом філологічного факультету постало питання відновлення роботи факультету. Згідно «Плану та звіту про організаційну, учбово-методичну та ідейно-виховну роботу факультету» за 1944–1945 рр., факультет потребував світлих теплих приміщень для групових занять та консультацій, ревізії абсолютно всіх навчальних програм. Бібліотека була недоукомплектованою, підручників не вистачало, інколи взагалі не було, багато

підручників виявилися застарілими. Для вирішення цієї проблеми деканат факультету отримав дозвіл для студентів користуватися читальнею Академії Наук та бібліотекою Педагогічного Інституту. Склад кафедр був неповним, тому доводилося залучати до роботи студентів та аспірантів для викладання на неспеціальних факультетах. Також багато викладачів працювало за сумісництвом. Так, кафедра історії української літератури на кінець 1944 р., за винятком двох кадрових викладачів проф. О. К. Дорошкевича, доц. А. О. Іщука, складалася переважно із сумісників, які не брали активної участі у житті університету. Перерва у навчанні за роки війни також негативно відбилася на успішності та контингенті студентів. Наприклад, з 129 студентів, прийнятих на перший курс у 1944 р., на підставі даних іспитової сесії було відраховано 25 за неуспішність. На другому курсі відповідно – 10 студентів [10, арк. 2–8].

У 1944 р. постало питання нормалізації навчального процесу філологічного факультету та відновлення повноцінної роботи. Для цього необхідно було створити нові кафедри та залучити професійні кадри. Так, у протоколі №2 нарад професорсько-викладацького складу за 1943–1944 р. про завдання філологічного факультету на 1944 р. ректор університету просив обміркувати проект аспірантури з таких спеціальностей, як загальне мовознавство, українське мовознавство, російське мовознавство, слов'янське мовознавство, германське мовознавство, романське мовознавство, українська, російська, західноєвропейська літератури. Професор М. К. Грунський зазначав, що кафедри слов'янських мов і літератур не було, але була потреба у створенні окремого відділу. Доцент А. В. Голуб пропонував створити аспірантуру з класичних мов: «Тепер майже зовсім нема представників класичних мов, більшість з них декваліфікувалися, звузили свій фах. Немає керівників для такої аспірантури, але їх можна запросити з Одеси і Львова» [11, арк. 5]. Враховуючи вищесказане, рада ухвалила відкриття аспірантури класичного мовознавства з кількістю 2 аспірантів. Кількість аспірантів з інших філологічних спеціальностей, перерахованих у проекті, становила від двох до чотирьох. Таким чином, у 1944–1945 рр. розгорнули роботу напрямки класичного та загального мовознавства.

У цей самий час для кращого засвоєння студентами матеріалу керівництво університету пропонувало введення обов'язкових планових консультацій для всіх предметів. Крім цього, через брак навчальної літератури вводилася пропозиція перевірки конспектів у найкращих студентів, які у свою чергу могли ділитися з іншими для подальших консультацій і кращого засвоєння матеріалу.

У цей самий час від Раднаркому СРСР до університету надійшло нове розпорядження [11, арк. 13]. За цим положенням встановлювалося нове завдання підготовки науково-дослідницького складу для народного господарства. Професорсько-викладацькі кадри мали активно долучитися до науково-дослідної роботи: теоретичні та експериментальні дослідження загальнонаукового значення, видання підручників, монографій, навчально-методичного матеріалу, захист дисертацій. Також встановлювався термін виконання та звітування про перебіг виконання науково-дослідної роботи. Кожному викладачу необхідно було подати до

секретаріату відомості про проведену наукову роботу та подальші перспективи.

У «Плані та звіті про організаційну, учбово-методичну та ідейно-виховну роботу факультету за 1945 р.» зазначено 5 кафедр на філологічному факультеті: загального мовознавства, українського мовознавства, української літератури, російського та слов'янського мовознавства і російської літератури [12, арк. 2а]. До штату філологічного факультету входив декан, заступник, секретар, 5 керівників кафедр, 5 професорів, 14 доцентів, 16 викладачів та аспіранти. На факультеті працювало 3 дійсних члени АН УРСР і 2 член-кореспонденти, загалом 40 чоловік професорсько-викладацького складу. На чолі факультету стояв професор, доктор філологічних наук, доктор слов'янської філології, заслужений діяч наук УРСР Микола Кузьмич Грунський. Його заступником був доцент, кандидат педагогічних наук Микита Миколайович Стаховський. На філологічному факультеті функціонувала Вчена Рада, до якої входило 24 члени. За наказом ВКВШ при РНК СРСР від 19.03.1945 р. до завдань Вченої Ради, яка об'єднувала працівників філологічного факультету та факультету західних мов і літератур, входило присудження наукових ступенів кандидата та доктора філологічних наук, кандидата романського і загального мовознавства та західноєвропейських літератур. Крім присудження ступенів та звань, Вчена Рада розглядала затвердження плану робіт факультету, самостійну роботу студентів, звіти про роботу кафедр тощо.

На кафедрі загального мовознавства працювали керівник кафедри дійсний член Академії Наук СРСР, глибоко досвідчений філолог Михайло Яковлевич Калинович, старший викладач, фахівець з загального мовознавства з багаторічним педагогічним стажем Ольга Яковлівна Сарнацька, відомий викладач фонетики німецької мови на факультеті західних мов та літератур І. П. Сунцова, а також спеціаліст з загального мовознавства та англістики Е. С. Ржевуцька.

Кафедрою української літератури керував відомий автор праць у галузі української літератури професор Олександр Костянтинівич Дорошкевич. Також на кафедрі працювали спеціаліст з стародавньої української літератури XVII–XVIII ст., член кор. АН УРСР, професор П. М. Попов, спеціаліст з української літератури XIX ст., доцент, кандидат філологічних наук Є. П. Кирилюк, автор хрестоматії першої половини XIX ст., доцент, кандидат філологічних наук І. І. Пільчук, проректор навчальної частини, доцент, кандидат філологічних наук А. О. Ішук, дослідник українського фольклору, доцент, кандидат філологічних наук М. М. Плісецький, доцент, кандидат філологічних наук П. П. Пономарьов, старший викладач Н. І. Падалка та автор робіт про Івана Франка Ю. С. Кобелецький.

Кафедрою російської літератури завідував відомий літературознавець у галузі стародавніх західноєвропейських літератур, російської та української літератур дійсний член АН УРСР Олександр Іванович Білецький. Також на кафедрі працювали спеціаліст з древньої російської літератури, член кор. Академії Наук УРСР, професор С. І. Маслов, спеціаліст з творчості Івана Франка, Тараса Шевченка та Льва Толстого, доктор філологічних наук проф. Д. О. Тамарченко, спеціаліст із стародавньої російської літератури, кандидат

філологічних наук, професор А. А. Назаревський, кандидат філологічних наук В. І. Маслов, старший науковий співробітник інституту літератури АН УРСР, кандидат філологічних наук Н. Є. Крутікова, викладачі російської літератури XIX–XX ст. В. О. Капустін, І. В. Луневич, С. Я. Фрадкіна, І. Ф. Федірко.

Кафедрою українського мовознавства керував видатний радянський вчений, популяризатор науки, дійсний член АН УРСР, доктор філологічних наук, професор Леонід Арсенійович Булаховський. Разом з ним на кафедрі працювали автор підручників, автор радіо лекцій для вчителів-заочників, кандидат філологічних наук П. П. Плющ, викладач методики мови та літератури, доцент, кандидат філологічних наук В. І. Масальський, старший викладачі сучасної української мови, автор підручників для середніх шкіл А. О. Загородський, старший викладач, консультант Президії Верховної Ради УСРС з написання географічних назв України В. С. Ільїн, дисертанти старший викладач З. К. Животкова, С. П. Левченко та асистенти П. П. Доценко, Н. М. Грановська.

Кафедрою російського мовознавства на той час завідував заслужений діяч наук, доктор філологічних наук, доктор слов'янської філології, декан факультету, голова Вченої Ради факультету Микола Кузьмич Грунський. Крім нього на кафедрі працювали керівник педагогічної практики доцент, кандидат педагогічних наук М. М. Стаховський, викладач російської мови доцент, кандидат філологічних наук В. М. Приліпко, доцент, кандидат філологічних наук М. Л. Лановенко, викладач сучасної російської мови, доцент А. В. Голуб, старший викладач О. І. Німчинова, викладачі історії російської мови М. К. Хлівецька та О. К. Мережинська та асистент В. Д'яконенко.

Якщо навчальні плани філологічного факультету були складені на базі планів Московського університету з відповідними корективами, то програмами факультет був незабезпечений. У викладачів збереглися деякі довоєнні програми з історії української мови, але факультет користувався тільки робочими планами, складеними університетськими викладачами. На кінець 1944 р. початку 1945 р. на факультеті навчалося 420 студентів. З них 28 чоловіків, що складало 6%, 392 жінки – 94% відповідно [12, арк. 7]. У 1946 р. кількість студентів зросла до 606 чоловік, а у 1947 р. згідно протоколів об'єднаних засідань кафедр кількість студентів на філологічному факультеті сягнула 1474 осіб, що вказує на активне розгорнення роботи факультету [13, арк. 2].

У 1944–1945 рр. розпочалося формування прототипу сучасної структури філологічного факультету, були створені російський та український відділи, у 1946–1947 рр. – кафедри романського мовознавства та слов'янської філології. З 1 січня 1947 р. факультет західних мов і літератур став відділенням у складі філологічного факультету. У складі факультету також були утворені відділи журналістики та логіки й психології, а російський відділ перейменовано у російсько-слов'янський. Загалом на факультеті було створено 1) кафедру англійської мови, 2) кафедру французької мови 3) кафедру німецької мови, 4) кафедру класичної філології, 5) кафедру загального мовознавства, 6) кафедру романського мовознавства, 7) кафедру російського мовознавства, 8) кафедру слов'янського

мовознавства, 9) кафедру українського мовознавства, 10) кафедру історії української літератури, 11) кафедру західної літератури, 12) кафедру історії російської літератури, 13) кафедру історії літератури народів СРСР, а також теорії та практики радянської преси.

У 1948–1949 рр. керівництво намагалося оптимізувати та структурувати роботу факультету. Так, кафедру французької мови було об'єднано з кафедрою романського мовознавства, кафедру західної літератури перейменовували у кафедру загальної літератури, кафедру класичних мов у кафедру класичної філології, кафедру російського мовознавства у кафедру російської мови, а кафедру українського мовознавства – української мови. У 1949–1950 рр. було створено відділ романо–германської та класичної філології, а кафедру загальної літератури перетворено на кафедру історії зарубіжної літератури.

У повоєнні роки філологічний факультет працював у 3-ю зміну у 4-х будинках, залучалися приміщення школи №145, тому часте запізнення викладачів та студентів на лекції ускладнювало роботу. Крім цього, від керівників кафедр вимагали проведення ідейно–виховної роботи. «Виховною роботою студенти охоплені вкрай незадовільно: ця робота не зазначена в плані кафедр, викладачі не вивчають доручених ним людей, якими настроями вони перейняті, це приводить до елементів ворожого світогляду, відставання в освоєнні наук, недисциплінованості... кафедри західної літератури (керівник Шамрай) та іноземних мов (керівники Шаровольський, Лисенко, Одріна) не приступили до перебудови своєї роботи в світлі рішень ЦК ВКП(б), не ліквідували помилок націоналізму, схилилися перед заходом» [13, арк. 4]. У так званому зриві комсомольських зборів звинувачували також викладачів російського відділу.

Проглядаючи архівні документи того часу, можна помітити все більшу ідеологізацію та політизацію на філологічному факультеті. Всі засідання проводилися із урахуванням останніх розпоряджень ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У. Під ідеологізацію підпали мова та література. На засіданні Вченої ради філологічного факультету від 19–26 жовтня 1948 р. критикувалися буржуазне літературознавство, спадок філолога та історика літератури О. М. Веселовського, буржуазно–ліберальний формалізм, об'єктивізм, академізм, космополітизм та поклоніння перед заходом. «Кафедра же русской литературы не рассматривала на своих заседаниях ни одного вопроса, касающегося борьбы с порочными традициями Веселовского и его школы. Ошибки буржуазно–националистического характера и преклонение перед иностранщиной, буржуазный объективизм характерны и для вышедшей в этом году книги «Конспект з історії української літературної мови» доц. П. П. Плюща» [14, арк. 20]. На фоні суцільного ідеологічного пресингу траплялися й кумедні випадки. Так, на засіданні Вченої ради академік Л. А. Булаховський зазначив, що стенографістки переплутали і замість кафедри слов'янської філології надрукували кафедру слов'янської ідеології [14, арк. 45].

У січні 1948 р. секретар ЦК ВКП(б) А. Жданов на нараді в ЦК ВКП(б) ввів до лексики термін «безрідний космополіт». Кампанія була розпочата при міністерствах і відомствах із запровадженням «судів

честі», які мали «повести непримиренну боротьбу з низькопоклонством перед західною культурою, ліквідувати недооцінку значення діячів російської науки і культури у розвитку світової цивілізації». Найбільш поширеними репресивними заходами щодо космополітів були моральні утиски, критика, звільнення з роботи, виключення з комуністичної партії, заборона друкуватися. Разом з тим, боротьба з космополітизмом стала прелюдією широкомасштабного наступу на «єврейських буржуазних націоналістів». У Києві центрами космополітизму вважалися Українське театральне товариство і Київська консерваторія (сьогодні Національна музична академія України імені П. Чайковського). На філологічному факультеті також розгорнулася ідеологічна кампанія з безрідним космополітизмом.

Згідно протоколу №18 «Засідання Вченої ради філологічного факультету КДУ імені Т. Шевченка за 26 квітня 1949 р.», у порядку денному постало питання позбавлення кандидата філологічних наук Якова Ілліча Гордона наукового ступеня. Так, Я. І. Гордон «был разоблачен как клеветник на советскую литературу и культуру и как активный участник антипатриотической группы космополитов на Украине» [14, арк. 71]. Там же йдеться, що ховаючись за цілою низкою псевдонімів, Я. І. Гордон розхвалював порочні націоналістичні твори та паплюжив твори високоідейного спрямування. Зібрання професорів, викладачів та студентів факультету викрило та засудило антинаукову та антипатріотичну діяльність Гордона у його дисертаційній роботі «Леся Українка та Генріх Гейне» за сприянням офіційного опонента А. Гозенпуда та позбавило Я. І. Гордона ступеня кандидата філологічних наук. Крім Гордона, згідно протоколу №16 засідання кафедри романського мовознавства філологічного факультету від 23 березня 1949 р., під шквал «боротьби з космополітизмом» підпали також працівники університету Привороцький та Марченко [15, арк. 39].

Під ідеологічну критику підпадала також науково–дослідна робота інших викладачів, яка мала виконуватися у руслі марксистсько–ленінської ідеології та останніх рішень партії [16]. На черговому засіданні Вченої ради факультету різко критикували роботу Гельблу за те, що той «не бачить в історичному розвитку Німеччини запеклої класової боротьби і вивчає розвиток мови з боку його реакційних тенденцій... а аспірантка Шталенберг написала дисертацію по роману О. Фадеєва Молода гвардія і загубився ідейний зміст твору в формально–термінологічній шелусі псевдонаукового академізму» [16, арк. 3].

На черговому засіданні Вченої ради 1950 р. доц. Стаховський заявив, що «всю свою роботу – і організаційну, і навчально–методичну, і навчально–дослідницьку, і суспільно–політичну – ми будемо проводити у світлі геніальних робіт Йосифа Віссаріоновича Сталіна з питань мовознавства, статей «Правди» «Проти ідеологічних збочень у літературі», історичних рішень ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б) У з ідеологічних питань, а також дискусій з питань філософії, біології, мовознавства та павлівського вчення» [17, арк. 4–5]. За його словами, на кафедрі російської та української літератури філологічного факультету ніхто не виступив проти вірша Сосюри «Любять Україну» та лібрето до

опери «Богдан Хмельницький». Навпаки цей вірш схвалювали та підтримували, коли його читав Сосюра «з цієї кафедри у цьому залі перед широким загалом студентів філологічного факультету» [17, арк. 5]. З цього приводу колишнього декана факультету, завідуючого кафедрою української літератури Ю. С. Кобилецького змусили виправдовуватися, що він вчасно не зреагував на буржуазно-націоналістичний підтекст вірша Сосюри: «Той факт, що вірш, який був присвячений мені в 1950 р. і не був мною розкритикований, говорить про послаблення моїх позицій і за це мене гостро й правильно критикують. Я признаю велику провину, що не розібрався в цьому вірші «Любіть Україну». Іншої, крім радянської, соціалістичної України я собі не уявляю, не мислю, бо я вихований на соціалістичній Україні, я вихований нашою партією» [17, арк. 63].

У 1950–1955 р. на філологічному факультеті була не вирішена низка навчально-методичних питань: не вистачало фахових підручників та посібників, не було кабінетів російської, української, іноземних мов та журналістики, через суворі ліміти викладачі не мали змоги підписатися на періодичну пресу, заняття на факультеті все ще проводилися у трьох різних приміщеннях з поганою роботою освітлення, на кафедрах зовсім не було лаборантів, тому навчально-допоміжна робота не велася [18, арк. 3].

У 1951 р. на 12 кафедрах філологічного факультету працювало 116 викладачів (23 – літературознавці та 93 – мовознавчі кафедри) 6 з яких були докторами філологічних наук, 32 – із ступенем кандидата та 78 старших викладачів. Також на факультеті вчилися півтори тисячі студентів та шістьдесят аспірантів. У ці роки важливим елементом покращення навчально-методичної роботи стало взаємовідвідування та стенографування лекцій. За 1951 р. відбулося 250 відвідувань та 570 взаємовідвідувань, застенографовано 28 лекцій, у тому числі відкритих – 18. Всі стенографовані лекції попередньо рецензувалися, а потім обговорювалися на засіданнях кафедр. Конспекти цих лекцій також проходили ревізію із відповідним звітом [18, арк. 16–17].

Згідно засідань Вченої ради за 1955 р. навчально-методична база дещо покращилася, лінгвісти отримали довгоочікувані підручники «Синтаксис русского языка» в двох томах, «Історію русского литературного языка», але все ще існувала проблема з робочими місцями для аспірантів, перевірки позалекційного читання, консультацій, з освітленням аудиторій, оскільки заняття проводилися ввечері, у деяких аудиторіях було розбите скло протягом семестру [19, арк. 2–3]. Загалом у 1955 р. на філологічному факультеті працювало 114 викладачів, а саме 6 професорів, 53 – кандидати наук та 86 – старших та просто викладачів. Тобто всього 58 із вченим ступенем, що дорівнювало 40% від всього професорсько-викладацького складу. У порівнянні з 1951 р. кількість кандидатів наук значно збільшилася.

У повоєнні роки велику увагу приділяли організації, плануванню та методиці проведення лекцій. Крім методичної роботи, націленої на засвоєння студентами програмного матеріалу, проводилися позалекційні консультації, контрольні роботи та перевірка самостійної роботи студентів, особливо з дисциплін, які не були повноцінно забезпечені підручниками. Контроль за якістю викладання відбувався шляхом

проведення та обговорення відкритих лекцій, відвідуванням лекцій завідувачами кафедр. Результати контролю обговорювалися на засіданнях кафедр. У 1955 р. протягом року працювали наукові гуртки російської лінгвістики, історії російської літератури, історії української літератури, зарубіжної літератури, слов'янської філології, англійської лінгвістики, німецької лінгвістики, у яких студенти робили доповіді та розвивали навички науково-дослідної для подальшої роботи в аспірантурі [19, арк. 8].

Таким чином, у повоєнні роки на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Т. Шевченка відбувалися кардинальні зміни, а саме процес розширення та введення нових спеціальностей, реорганізація існуючих та створення нових кафедр, формування сучасної структури факультету. Основні зусилля керівництва факультету та його професорсько-викладацького складу на цьому етапі було спрямовано на перебудову змісту університетської філологічної освіти в умовах наукових та освітніх парадигм радянської вищої школи. Кафедри взялися за радикальне ідейно-теоретичне та концептуальне оновлення навчальних дисциплін, удосконалення навчально-виховного процесу та його організаційного забезпечення. Зауважимо, що процес відновлення навчального процесу на факультеті відбувався поступово, повільно покращувалася матеріальне забезпечення кафедр.

Список використаних джерел

1. 'Київський університет за 50 років радянської влади', 1967. ред. І. Т. Швець, К., 192 с.; 'Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка', 2014. К.: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 895 с.
2. 'Киевский университет. Документы и материалы. 1834–1984: [Сб., посвященный 150-летию Киевского ун-та]', 1984. Киевский гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко; сост. В. А. Замлинский [и др.]; ред. М. У. Белый [и др.], К.: Издательство при Киевском гос. ун-те издательского объединения «Вища школа», 192 с.
3. 'Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Імена славетних сучасників', 2004. ред. кол.: В. В. Скопенко, О. В. Третяк, Л. В. Губерський та ін., К., 288 с.
4. 'Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Незабутні постаті', 2005. ред. кол.: В. В. Скопенко, О. В. Третяк, Л. В. Губерський та ін., К., 464 с.
5. 'Київський університет за 50 років радянської влади', 1967. ред. І. Т. Швець, К., 192 с.
6. 'Київський університет імені Тараса Шевченка: Сторінки історії і сьогодення', 1994. за заг. ред. В. В. Скопенка, К., 285 с.
7. 'Історія Київського університету. 1834–1959: до 125-річчя з дня існування', 1959. відп. ред. Олександр Захарович Жмудський, К.: Вид-во Київськ. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка, 628 с.
8. 'Вісник університету. Серія філологія', №1, 1967.
9. 'Державний архів м. Києва', Ф.Р-1246, Оп.21, Спр.4, арк.1–10; Спр.5, арк.1; Спр.6, арк.1.
10. Там само, Спр.13, 8 арк.
11. Там само, Спр.3, 16 арк.
12. Там само, Спр.33, 20 арк.
13. Там само, Спр.85, 31 арк.
14. Там само, Спр.127, 92 арк.
15. Там само, Спр.167, 61 арк.
16. Там само, Спр.187, 90 арк.
17. Там само, Спр.307, 321 арк.
18. Там само, Спр.305, 18 арк.
19. Там само, Спр.573, 211 арк.

References

1. 'Kyiv's'kyj universytet za 50 rokov radjans'koi' vlyady (Kiev University over 50 years of Soviet power)', 1967. red. I. T. Shvec', K., 192 s.; 'Kyiv's'k. nac. un-t imeni Tarasa Shevchenka (Kiev National

University for Taras Shevchenko), 2014. K.: *Vydav.–poligraf. centr «Kyj vs'kyj universytet»*, 895 s.

2. 'Kievskij universitet. Dokumenty i materialy. 1834–1984: [Sb., posvjashhenyj 150–letiju Kievskogo un–ta] (Kiev University. Documents and materials. 1834–1984: [Coll., Dedicated to the 150th anniversary of Kiev University])', 1984. *Kievskij gos. un–t im. T. G. Shevchenko; sost. V. A. Zamlinskij [i dr.]; red. M. U. Belyj [i dr.]*, K.: *Izdatel'stvo pri Kievskom gos. un–te izdatel'skogo ob#edinenija «Vysshha shkola»*, 192 s.

3. 'Kyj vs'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. Imena slavetnyh suchasnykiv (Kyiv National Taras Shevchenko University. Names of famous contemporaries)', 2004. *red. kol.: V. V. Skopenko, O. V. Tretjak, L. V. Gubers'kyj ta in.*, K., 288 s.

4. 'Kyj vs'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. Nezabutni postati (Kyiv National Taras Shevchenko University. Unforgettable figures)', 2005. *red. kol.: V. V. Skopenko, O. V. Tretjak, L. V. Gubers'kyj ta in.*, K., 464 s.

5. 'Kyj vs'kyj universytet za 50 rokov radjans'koi vlady (Kiev University over 50 years of Soviet power)', 1967. *red. I. T. Shvec*, K., 192 s.

6. 'Kyj vs'kyj universytet imeni Tarasa Shevchenka: Storinky istorii i s'ogodennja (Kyiv Taras Shevchenko University: Pages of History and Present)', 1994. *za zag. red. V. V. Skopenka*, K., 285 s.

7. 'Istorija Kyj vs'kogo universytetu. 1834–1959: do 125–richchja z dnja isnuvannja (History of Kiev University. 1834–1959: to the 125th anniversary of the day of its existence)', 1959. *vidp. red. Oleksandr Zaharovyč Zhmud's'kyj*, K.: *Iyd–vo Kyj vs'k. un–tu im. T. G. Shevchenka*, 628 s.

8. 'Visnyk universytetu. Serija filologija (University bulletin. Series philology)', №1, 1967.

9. 'Derzhavnyj arhiv m. Kyjeva (State Archives of Kyiv)', F.R–1246, Op.21, Spr.4, ark.1–10; Spr.5, ark.1; Spr.6, ark.1.

10. Tam samo (Ibid), Spr.13, 8 ark.

11. Tam samo (Ibid), Spr.3, 16 ark.

12. Tam samo (Ibid), Spr.33, 20 ark.

13. Tam samo (Ibid), Spr.85, 31 ark.

14. Tam samo (Ibid), Spr.127, 92 ark.

15. Tam samo (Ibid), Spr.167, 61 ark.

16. Tam samo (Ibid), Spr.187, 90 ark.

17. Tam samo (Ibid), Spr.307, 321 ark.

18. Tam samo (Ibid), Spr.305, 18 ark.

19. Tam samo (Ibid), Spr.573, 211 ark.

Doronina N. V., PhD in History, Assistant at the Department of Foreign Languages for mathematical faculties, Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), amalpheia@gmail.com

Post-war years at philological faculty of Taras Shevchenko state university of Kyiv (1945–1955)

The work of philological faculty of Taras Shevchenko state university of Kyiv during the first ten 1945–1955 years after the Second World War has been considered. The organizational, educational and methodical as well as personnel activities of the faculty have been reviewed.

Keywords: philological faculty, Kyiv state university, post-war years, philological education.

* * *

УДК 930.1(477)«1953/1964»:050

Карасевич О. О.,

викладач кафедри філософії та суспільних дисциплін, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (Україна, Умань), k.oksana46@ukr.net, orcid.org/0000-0001-9874-489X

Становлення в період «відлиги» історичних знань із питань матеріально–технічного кадрового забезпечення українського села на сторінках «Українського історичного журналу»

Висвітлено формування первинного історичного бачення партійно–радянської політики матеріально–технічного й кадрового забезпечення

українського села «хрущовської доби» та трактуванні його історичною та іншими галузями суспільних наук у 1953–1964 рр. Показано, що таке бачення формувалося в специфічних суспільно–політичних умовах вказаного періоду, а тому досить важко провести достатньо чітку межу при аналізі комплексу всієї тогочасної історичної літератури за певними критеріями: партійні, наукові, науково–популярні, публіцистичні та інші видання. Обґрунтовано тезу стосовно того, що справді наукове інтелектуальне осмислення процесів, які фактично перебувають в одному часі з дослідниками, не давало можливості уникнути суб'єктивізму, навіть за умов відсутності абсолютного політико–ідеологічного диктату характерного для доби сталінського тоталітаризму.

Ключові слова: відлига, хрущовські аграрні реформи, українське село, матеріально–технічне забезпечення, сільське господарство.

Для з'ясування логіки формування об'єктивного відображення реальної дійсності в історіографічному процесі, важливо окреслити сам процес становлення історичних знань в даному випадку на історіографічних матеріалах їхнього сьогодення. Вибір публікацій, що співпадають саме з добою «відлиги», зумовлений основним завданням публікації, яке спрямоване на те, щоб всебічно характеризувати спроби модернізації комплексу виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, в їх висвітленні історичною думкою другої половини 1950–х – першої половини 1960–х рр. Насамперед в контексті матеріально–технічного й кадрового забезпечення українського села зазначеного періоду.

Мета публікації показати специфіку висвітлення проблеми матеріально–технічного піднесення сільськогосподарського виробництва та підвищення фаховості працівників села в тогочасній науково–історичній та частково суспільно–політичній літературі.

Означена проблема не так часто ставала предметом розгляду в сучасній українській історіографії. Проте все ж можна назвати праці дослідників І. Романюка [1], Ю. Ніколайця [2], О. Нікілєва [3], О. Заболотної [4], С. Падалки [5] та інших дослідників.

Однією з найхарактерніших ознак радянської історіографії була зосередженість на проблемах новітньої історії, а нерідко власне на сучасності, тому історія будь–якого питання максимально політично актуалізувалася й навряд чи потрапляла б до друкованих видань, якби не містила прив'язки до «генеральних планів» компартії. Надто це стосувалося розвитку економіки («народного господарства»), укладеної в п'ятирічні плани.

Становлення історичних знань з питань розвитку матеріально–технічної бази й кадрового потенціалу українського сільського господарства відбувалось в умовах перманентної гострої політичної й ідеологічної конфронтації СРСР з країнами Заходу. Однак початок правління М. Хрущова в цьому сенсі ознаменувався першими спробами лібералізації.

В цих умовах значної уваги набуло питання перспектив розвитку матеріального виробництва в країні. Серед радянських і зарубіжних науковців набуває нових розмахів дискусія щодо майбутнього соціалізму і капіталізму. Загострення дискусії між радянськими і західними науковцями було тісно пов'язане з проблемою науково–технічної революції. Адаже у розвинених країнах Заходу НТР набула високих темпів, тоді як у СРСР давалось взнаки помітне технологічне відставання цілої низки галузей промисловості. Як компенсатор у радянському суспільстві проводилась величезна ідеологічна робота щодо дискредитації й спотворення сутності політичного, соціального і економічного життя Заходу.